

A venit demult timpul ca în Parlamentul Republicii Moldova să se intervină cu o inițiativă legislativă privind revederea, reformularea art. 13 din Constituția noastră (votată în 1994). În noua redacție art. 13 ar suna în felul următor: „Limba oficială (de stat) a Republicii Moldova este Limba Română”.

Anatol Ciobanu

Anatol CIOBANU

(n. 14 mai 1934, com. Ruseni, azi r-nul Edineț)

Lingvist, domeniul științific: gramatica limbii române, lingvistică generală (contrastivă) și sociolingvistică.

Doctor habilitat în filologie (1973), profesor universitar (1976).

Membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei (1992).

Laureat al Premiului Național (2012).

SITUAȚIA GLOTICĂ DUPĂ 15 ANI DE INDEPENDENȚĂ

A. Preliminarii

În Sfânta Scriptură citim:

1. La început era *Cuvântul*, și *Cuvântul* era cu *Dumnezeu*, și *Cuvântul* era *Dumnezeu*.

2. *El* era la început cu *Dumnezeu*.

3. Toate lucrurile au fost făcute prin *El*, și nimic din ce a fost făcut, n-a fost făcut fără *El*.

4. *El* era viața, și viața era lumina oamenilor.

(Evanghelia după Ioan, Cap. I, versetele 1-4)

Așadar, *Cuvântul* lui *Dumnezeu* a zidit lumea. Scriitorul francez Anatol France scria că „nu există nimic pe lume mai tare decât cuvântul... el doboară pe cei mai puternici și dă rămă cetății; fără cuvânt lumea ar fi supusă unei forțe oarbe”.

În creația noastră populară circulă o mulțime de expresii, maxime, proverbe etc. despre cuvânt: *cuvântul (vorba) dulce mult aduce; om de cuvânt: cuvinte de aur; cuvinte tari; cu drept cuvânt; în două cuvinte; schimb de cuvinte; a ține cuvânt; a înțelege de cuvânt; în puține cuvinte* etc.

Cuvântul poartă nebănuite potențe virtuale: el mobilizează sau îți paralizează activitatea, te avantajează sau te dezavantajează, îți face prieteni sau dușmani, îți ușurează sau îți complică existența etc. Iată de ce lexemele trebuie învățate și asimilate cu toate sensurile lor primare și secundare, pentru ca să putem găsi ușor, la necesitate, *cuvântul ce exprimă adevărul* (M. Eminescu). Talentatul și valorosul nostru scriitor Aureliu Busuioc scrie:

Demult de tot mi-e teamă de cuvinte,

Unde-i cuvântul neștiut și bun?

Dă-mi un cuvânt! înălțător, fierbinte

Să ard întreg în el, dac-am să-l spun!

(Poezia „Triptic”)

Deseori se poate auzi întrebarea: câte cuvinte ale limbii materne trebuie să cunoască un om? Răspunsul la această intrigantă întrebare este foarte simplu: omul care se respectă trebuie să știe cât mai multe cuvinte! Specialiștii englezi consideră că un om de rând, fără multă carte, poate să se descurce în viață cu numai 800 de cuvinte. Este ceea ce se numește *minimum minimorum*.

Astăzi, un om civilizată, cu studii preuniversitare, universitare și post-universitare se vede obligat să manevreze cu sute și mii de cuvinte ce-i sunt de o necesitate stringentă în diferite situații și anturaje ale vieții cotidiene privitor la cultura, economia, istoria, știința națională (și nu numai!). Este imposibil a face sondaje speciale asupra fiecărui individ pentru a stabili câte lexeme cunoaște. De aceea lingviștii recurg la simpla numărare a cuvintelor (excluzând, firește, repetarea lexemelor) în operele scrise de mare valoare. Vom prezenta unele din ele în ordine ascendentă:

Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu – 5 000 de cuvinte;

Biblia. Testamentul Vechi – 5 642 de cuvinte;

Homer în „Iliada” și „Odiseea” – 9 000 de cuvinte;

Gogol Nicolai – în proză – 10 000 de cuvinte;

Shakespeare William – în poezie și dramaturgie – 15 000 de cuvinte;

Esenin Serghei – în poezie – 19 000 de cuvinte;

Pușkin Alexandr – în poezie, proză, dramaturgie – 21 290 de cuvinte.

E de la sine înțeles că valoarea unei opere (mai ales literare) nu constă numai în numărul de cuvinte utilizate de autor, ci, în primul rând, depinde de măiestria scriitorului de a le îmbina în mod original, creând imagini nebanuite, ridicând expresivitatea și afectivitatea fiecărei vocabule. Putem aminti în această ordine de idei că humuleșteanul Ion Creangă nu a recurs în scrierile lui la nici un neologism, dar ne-a lăsat o operă extrem de valoroasă, ce va sta în picioare atâta timp, cât va dăinui neamul românesc.

Așadar, **cuvântul este elementul principal al limbii**. El se utilizează, de obicei, nu izolat ci în *îmbinări*, care, la rândul lor, constituie *enuunțuri* (propoziții), *fraze*, ajungând până la urmă să creeze o *limbă*. Hegel a fost primul care a descoperit cele două dimensiuni fundamentale ale omului: *munca și limbajul*.

Profesorul Eugen Coșeriu, comentând opera lui Hegel „Fenomenolo-

gia spiritului”, notează că „Limba este prima formă de a ieși din tine însuși și de a fi într-adevăr”¹.

Despre importanța limbii ca element indispensabil al lui *homo sapiens* s-au scris adevărate elogii. Iată unele dintre ele cu referire la limba maternă.

Marele scriitor Miguel de Cervantes Saavedra (1547-1616) afirma că „În orice știință se intră pe ușa limbii”. Aș adăuga că și în viață, în general, „se intră pe ușa limbii”.

Mai târziu, în sec. al XVIII-lea, filozoful și logicianul francez Étienne Bonnot de Condillac (1715-1780) îi sfătuia pe tineri: *Veulez-vous apprendre les sciences avec facilité? – Commencez par apprendre votre langue!* „Doriți să învățați științele cu ușurință? – Începeți prin a vă învăța limba (maternă)”.

E vorba deci de ceea ce numim:

lat. lingua mater

rom. limba maternă

fr. langue maternelle

it. lingua materna

sp. lengua materna

bul. Майчинь езукъ

ger. Muttersprache.

Dar să revenim *ad rem!*

După ce a fost recunoscută oficial identitatea lingvistică moldo-română (Vezi „Legislația lingvistică”, adoptată la 31 august 1989) și după ce în Declarația de Independență (adoptată la 27 august 1991) a fost menționat faptul „privind decretarea limbii române ca limbă de stat” s-a pornit o nemaipomenit de activă și entuziasmată mișcare de revitalizare glotică în Republica Moldova.

S-a prăbușit cortina de fier de pe malul bătrânului Prut, s-au deschis larg porțile spre patrimoniul cultural, în sensul cel mai direct al cuvântului, și s-a început procesul de asimilare activă a limbii noastre unice, a tradițiilor, a obiceiurilor, a istoriei etc.

O situație similară a avut loc și în teritoriile populate cu etnici minoritari.

¹E. Coșeriu, *Lingvistica integrală*, București, 1996, p. 30.

În **Declarația de Independență** stă înscris cu litere de aur că statul „Garantează exercitarea drepturilor sociale, economice, culturale și a libertății politice ale tuturor cetățenilor Republicii Moldova, inclusiv ale persoanelor aparținând grupurilor naționale, etnice, lingvistice și religioase în conformitate cu prevederile Actului Final de la Helsinki și ale documentelor adoptate ulterior, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă”.

Același lucru a fost prevăzut mai târziu și în Constituția Republicii Moldova din 1994, într-o serie de decrete prezidențiale și hotărâri, ordonanțe ale guvernelor, pe parcursul anilor, referitor la constituirea unor Asociații culturale ale etnicilor minoritari: ucraineni, ruși, găgăuzi, bulgari, evrei, polonezi, țigani, armeni etc.

În anii de Independență saltul nostru glotic este evident. Limba literară, limba în care se vorbește oficial este mult mai frumoasă, expresivă, nuanțată, corectă decât până acum. Am revenit la limbajele respective (juridic, medical, științific, politic, social-administrativ, cultural-artistic etc., etc.), limbaje fără de care nu poate funcționa o cultură, o societate, o civilizație.

Să ne aducem aminte chiar de Academia de Științe a Moldovei de prin anii '80 ai secolului trecut. Aici *stricto modo* nu exista stilul gnoseologic, căci aproape toate instituțiile științifice, inclusiv administrația AȘM, funcționau, făceau cercetări, publicau studii în limba rusă (cu excepția parțială a instituțiilor umanistice).

În prezent peisajul glotic în Republica Moldova s-a schimbat, desigur: aproape toate sferele vieții economice, sociale, politice, culturale evoluează încet, dar înspre bine. Chiar și în eșaloanele superioare de conducere, de la portar până la parlamentar, se poate vorbi (și se vorbește, de fapt) în limba de stat, deși, mai sunt destule persoane în funcții înalte, care, în anii de Independență, încă nu au însușit limba română. Limba de stat s-a împământenit în organele puterii de stat și ale administrației centrale, în multe organizații obștești, instituții de tot felul, în procedura penală, civilă și a cazurilor administrative, în învățământul public, știință (academică și universitară), în cultură în sensul cel mai larg al cuvântului.

E semnificativ că abia odată cu obținerea Independenței, după vreo 45 de ani de regim totalitar pe pământul nostru a răsunat liber limba populației majoritare. O victorie incredibilă!

Cu câtă pasiune și inspirație a fost scris mesajul președintelui Republicii Moldova M. Snegur, prezentat Parlamentului în ziua de 27 aprilie 1995! Vom cita un singur alineat: „Oare această tendință firească a oricărui neam și popor de a vorbi și a scrie o limbă cultă poate fi străină voinței neamului și poporului nostru, cum încearcă unii să prezinte lucrurile? Oare părinte să fie acela care-și dorește ca fiul său să nu cunoască mai multe ca el? Oare făcând atâtea din puținul pe care ni-l putem permite în condițiile de astăzi, pentru dezvoltarea și funcționarea altor limbi vorbite pe teritoriul țării, avem dreptul să ferecăm, în formule greșite, să sărăcim propriul grai, propria limbă?

Vă invit, domnilor deputați, să răsfoiți textele stenogramelor cu alocuțiunile dumneavoastră de acum 4-5 ani. Vă asigur, veți descoperi cu plăcere că noi toți, cu greu, dar totuși, din an în an învățăm a vorbi și a scrie mai corect. Aceasta s-a putut întâmpla doar datorită evoluției mediului lingvistic în viața noastră cotidiană și nu fără însușirea și respectarea normelor limbii române, cu ajutorul dicționarelor de limbă română, pentru diverse domenii, care sunt prezente astăzi pe masa fiecărui elev, student, profesor, specialist...”². Un mesaj cu adevărat istoric!

În planul evoluției glotice pozitive în Republica Moldova ne spun uneri și diferite personalități de peste Prut care ne vizitează țara. Astfel, cunoscutul artist plastic, editor, scriitor Adam, fiind la Chișinău a șaptea oară, a dat un interviu săptămânalului „Literatura și Arta”, în care, printre altele, a afirmat următoarele: „... în anii '90 limba rusă era foarte mult discutată (vorbită – A. C.) în toate cercurile și mă simțeam de parcă eram la Moscova. Cu cât vin observ că limba română câștigă tot mai mult teren, iar tânăra generație vorbește aproape, aproape românește.

Ba chiar vreau să Vă spun, spre bucuria nu numai a mea (ci și a mai multor români) că și emisiunile de televiziune din Basarabia sunt mai curate în limba română și reporterii de televiziune basarabeni, vorbesc mult mai bine. E un lucru minunat”³. Opinii similare au exprimat și alți vizitatori de peste Prut sosiți în Republica Moldova cu diferite ocazii.

²A. Ciobanu, *Antologia Filologică*, Chișinău: Litera, 2005, p. 402-403.

³*Literatura și Arta*, 2 februarie 2006.

B. Toleranța glotică (lingvistică) și consecințele ei în Republica Moldova

Trăim într-o **Republică Națională**, dar într-un mediu de interculturalitate, pentru că avem alături pe *găgăuzi, ucraineni, bulgari, ruși, polonezi, evrei* ș.a. În asemenea situație, supraviețuirea noastră comună e posibilă doar prin organizarea unui autentic și de înaltă ținută dialog, care ar conduce la eliminarea orișicăror tensiuni interetnice, direcționând viața spre progres, plenitudine, îmbogățire a fiecărei culturi.

Dar pentru a se realiza un dialog eficient, e necesar să se manifeste un spirit tolerant al celor care dialoghează, pentru ca, în ultimă analiză, să se obțină o înțelegere acceptabilă și sapiențială.

În această ordine de idei, avem de observat că în Republica Moldova încă până la adoptarea Declarației de Independență (și până în prezent) au fost lansate o serie de acte oficiale privind limba de stat și limbile și culturile etniilor conlocuitoare. Avem în vedere **Legislația Lingvistică** (din 1989) cu cele trei legi: *Cu privire la statutul limbii de stat*, *Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova* și *Cu privire la revenirea la grafia latină*.

Deși învechită moral și depășită științific, Legislația Lingvistică (1989), pe de o parte, prevedea asigurarea de către stat a procesului de dezvoltare a culturilor etnicilor minoritari și, pe de altă parte, îi obliga pe aceștia (elevi, studenți, funcționari de stat etc.) să studieze cât mai profund limba oficială (de stat) pentru a se putea mai lesne încadra în viața economică, socială, culturală, politică etc. a Republicii Moldova.

Dar tocmai aici, în problema glotică, s-au creat, în mod artificial, niște situații pe de-a dreptul paradoxale, urmate de fricțiuni și discuții sterile. Iată-le:

Paradoxul I

Deși minoritarii au obținut toate drepturile și susținerea organelor de resort de a-și studia limbile materne (ucraineana, găgăuza, bulgara etc.), aceștia nu se prea grăbesc să deschidă școli, licee, gimnazii, colegii, etc. cu limbile lor de predare. În cel mai bun caz, limba și literatura etnicilor minoritari se studiază ca obiect ordinar (uneori și 1-2 discipline de program se predau în limba cutărei sau cutărei etnii).

Paradoxul II

Majoritatea părinților, care țin de etnia minoritare, își dau copiii nu la școlile cu limba maternă de predare (totală sau parțială), ci în școlile cu limba rusă de instruire sau în școli mixte.

Să recurgem la niște date statistice.

Potrivit datelor statistice oficiale ale Ministerului Educației, Tineretului și Sportului, în anul de studii 2001-2002 în învățământul preuniversitar din republică s-a constatat următorul coraport între elevii etnici și limba de predare a școlilor pe care ei le urmează.

- Elevi etnici *ucraineni* au fost 36 553, dintre care în școlile cu limba rusă de predare au studiat 36 327, iar în școlile ucrainești doar 226 de elevi (etnia minoritară ucraineană constituie 8,4 la sută din toată populația Republicii Moldova).

- Elevi etnici *bulgari* au fost 10 558, dintre care școlile ruse au urmat 10 486, iar școlile cu limba bulgară de predare doar 71 de elevi (bulgarii ajung la 1,9 la sută din populația Republicii Moldova).

- Elevi etnici *găgăuzi* au fost 28 562 și majoritatea din ei au urmat școlile ruse, deoarece pe atunci în UTA Găgăuzia funcționau 50 de școli cu limba rusă de predare, 5 școli mixte (ruso-găgăuze) și 1 școală cu limba română de predare (găgăuzii constituie 4,4 la sută din toată populația Republicii Moldova)⁴.

În această ordine de idei este simptomatică, în general, situația din școlile cu limba de predare rusă. În același an de studii elevi etnici *ruși* în total erau 31 270, dar școlile cu limba rusă de predare au urmat-o 124 900 de elevi. De unde această cifră razantă? Răspunsul e simplu: în școlile rusești învățau 93 630 de copii de alte etnii decât cea rusă (de altfel, printre aceștia erau și 15 019 din familiile de moldoveni-români).

Din cele relatate se poate lesne conchide că etniile minoritare din Republica Moldova se mai află sub presiunea șovinismului glotic de pe timpul regimului totalitarist, care demola limbile etnicilor minoritari, impunând „limba lui Ilici”. Deși demult nu mai există la noi acel sistem, etnicii minoritari (în mare parte) mai continuă să-și rusifice copiii, să-i facă

⁴*Timpul*, 5 mai 2005.

a ocoli limba lor maternă și a neglija limba unică de stat (oficială), utilizând în mod public (și în alte circumstanțe) limba unui alt stat – limba rusă.

Oricât ar fi de neverosimil, dar generațiile tinere de găgăuzi, ucraineni, bulgari, de regulă, nu pot și unii nici nu vor să vorbească în limba maternă (a etniei respective) și nici în limba de stat – română.

O atare situație glotică nu coagulează, ci dezmembrează societatea, nu fortifică statalitatea, ci o zdruncină, nu aduce pace, ci discordie, nu produce liniște, ci tensiune, ceea ce se poate încununa cu disensiuni indezirabile și chiar periculoase de ordin etnic, politic, social, cultural etc.

Aici, ca și în alte situații, se cere bunăvoință, înțelegere reciprocă, muncă de educație și culturalizare, dar și, accentuez, mai multă fermitate, voință politică din partea organelor administrative locale și centrale.

Fără pedalarea acestor mecanisme, limba oficială va continua să fie neglijată, tinerii etnici minoritari vor continua să devină specialiști pregătiți în limba altui stat, tensiunea etno-culturală și politică va continua să crească.

Ca un argument în sprijinul faptului că mulți copii ai etniilor minoritare urmează școlile (liceele) cu limba rusă de instruire este și următorul amănunt: numai la Universitatea de Stat din Moldova în anul de studii 2006-2007 absolvenții școlilor ruse constituie 28 la sută, pe când ponderea etnicilor ruși abia atinge în Republica Moldova (fără Transnistria) 5,8 la sută din toată populația.

Notă: Și mai e ceva: pentru absolvenții școlilor cu limba rusă de predare se rezervează 28 la sută (deci 28 din 100 de candidați). Și la aceste 28 de locuri tineri din școlile cu predare în limba română nu pot concura.

Apare din nou altă întrebare: se vor strădui oare elevii alolingvi din școlile ruse să învețe limba de stat, dacă ei știu apriori că sunt asigurați cu 28 la sută din locurile de înscriere la studii?

Notă: Mulți șefi ai departamentelor de învățământ din raioanele de sud ale Moldovei se plâng că nu au cadre calificate, adică profesori de limba și literatura română, deci nu are cine instrui generația tânără la limba română.

Vor fi având dreptate domniile conducători din teren, dar ciudățenia cea mare constă în faptul că uneori anume statul, prin acțiunile sale, stimulează abandonarea limbii române.

Un exemplu elocvent este Planul de Admitere la instituțiile de învățământ superior în 2006. Astfel „cea mai pronunțată reducere la Universitatea de Stat din Moldova este la 2 specialități – limba și literatura română și, respectiv, limba și literatura rusă pentru ambele specialități. S-au dat de la buget 10 locuri. Atât. Mai sunt prevăzute niște locuri la contract, dar problema e că la aceste specialități tinerii nu prea vin la contract”⁵.

Așadar, 10 locuri la Facultatea de Litere a USM! În istoria Universității de Stat din Moldova nu s-a înregistrat încă un caz similar!

Paradoxul III

Deși, după cum am văzut *supra* și după cum bine se știe, *etnicii ruși nu sunt lezați la noi în niciun fel*, totuși se mai găsesc voci care trâmbețează despre „**rusofobia moldovenilor**”. Astfel, în decembrie 2005 șeful Departamentului probleme C.S.I., dl Veaceslav Covalenco, a declarat că Federația Rusă este preocupată de „naționalismul latent în Republica Moldova, care este în creștere”⁶.

Această afirmație greșită și răuvoitoare a primit o ripostă vehementă în paginile mass-media din Moldova chiar din partea cetățenilor noștri de etnie rusă. Consilierul municipal Victor Grebenșcikov scrie: „Un etnic rus sau o persoană care cunoaște rusa poate să obțină în Republica Moldova studii la toate gradele, începând cu cel preșcolar până la cel universitar. Sunt mai multe publicații de limbă rusă, mai multe posturi de radio care emit în limba rusă decât în limba română.

Dacă noi comparăm situația glotică favorabilă pentru ruși în Republica Moldova cu alte state din cadrul C.S.I., constatăm că la noi situația este cu mult mai bună. Când eram director general al Departamentului Relații Naționale, eu propuneam ca rușii noștri să plece pentru câteva săptămâni în Țările Baltice, cu speranța că ei, revenind în Moldova, vor deveni mai patrioți”⁷.

Mai e cazul să amintim că municipiul Chișinău, cu numai 720 000 de locuitori, are peste 30 de instituții ruse de învățământ preuniversitar, iar

⁵ *Flux*, 21 iulie 2006., p. 5.

⁶ *Moldova suverană*, 28 decembrie 2005, p. 3.

⁷ *Moldova suverană*, 28 decembrie 2005, p. 3.

în Republica Moldova funcționează circa 282 de școli ruse și 103 mixte! Aceasta-i manifestare de rusofobie?!

Notă: În multe țări dezvoltate și civilizate atitudinea Puterii față de cunoașterea limbii oficiale a statului de către minoritari este foarte drastică.

În Olanda, de exemplu, se vehiculează cu succes ideea că limba olandeză este singura care ar trebui vorbită pe străzile din „Țara lălelelor”, în școli, la muncă, peste tot. Ministrul Imigrației din Olanda Rita Verdonk consideră că impunerea unei astfel de condiții ar duce la accentuarea identității olandeze, dar și la o mai bună funcționare a procesului de integrare a imigranților.

Tot în Olanda imigranții (fiecare în parte) „trebuie să scoată din buzunar 350 de euro pentru un test, care să dovedească bunele cunoștințe de limbă și civilizație olandeză”⁸.

Ideea olandeză a fost preluată și de Germania, deși aici a întâmpinat o rezistență din partea Uniunii Turcilor, care reprezintă cea mai numeroasă și cea mai puternică minoritate din Germania. În țara aceasta sunt școli cu 90 la sută de copii negermani (în special, de origine turcă).

Și totuși, sindicatul profesorilor a votat pentru extinderea noului regulament „la nivel național apreciind că, de fapt, regulamentele sunt agreate de către părinți și de către elevii care doresc să învețe cât mai bine limba germană”⁹.

C. Câteva cuvinte despre corectitudinea lingvistică

Cine vorbește corect și bine, acela gândește adecvat. Nu în zadar francezii zic: *Bien parler et bien penser est une même chause* – „A vorbi și a gândi bine este același lucru”.

Fiecare om cult este obligat să se subordoneze legilor limbii respective, să respecte normele ei literare. *Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră* (M. Eminescu).

În Roma Antică circula expresia „*Caesar non est supra grammaticam* (sau *grammaticos*)” – „împăratul nu este mai presus de gramatică”, lansată de filologul Pomponius Marcellus (sec. I al e.n.) la adresa împăratului Claudius (41-54), când ultimul a comis un *lapsus linguae*.

⁸*Flux*, 2 februarie 2006, p. 3. Apud *Evenimentul zilei*, București.

⁹Ibidem.

Replica a fost reluată la Conciliul de Konstanz de către arhiepiscopul Placentius la adresa lui Sigismund, rege al Ungariei (1387-1437), rege și împărat german (1433-1437) și rege al Boemiei (Cehiei) (1420-1437) care ar fi zis: „Ego sum rex Romanus et supra grammaticas!”, la care arhiepiscopul a parat cu tradiționala formulă: *Caesar non este supra grammaticam!*

Greșeli de cultivare a limbii se comit în medii de *bilingvism*, *trilingvism*, *polilingvism* unde are loc interferența limbilor, **Sprachvertauschung** – amestecul limbilor, după cum spunea lingvistul Schuchardt (1842-1927).

Aici intră în joc, desigur, și situația demografică. Ne oprim la câteva cazuri de utilizări incorecte ale accentului.

Accentuarea paroxitonă a unor cuvinte oxitone

Putem auzi spunându-se: *autóbus* (corect: autobúz), *troléibus* (corect: troleibúz), *televízor* (corect: televizór), *preámbul* (corect: preambúl), *róbot* (corect: robót), *tráctor* (corect: tractór), *dúșman* (corect: dușmán), *bólnav* (corect: bolnáv), *șérvet* (corect: șervét), *antíhrist* (corect: antihrist), *mozáic* (corect: mozaíc), *recvíem* (corect: recviém) etc.

Accentuarea oxitona a unor cuvinte paroxitonic

De exemplu: *cumúl* (*a lucra prin cumúl*) – (corect: prin cúmul); *credít* (corect: crédit), *standárd* (corect: stándard), *voléi* (vólei), *záhár* (záhâr). La această grupă de accentuare oxitona în locul celei corecte paroxitonic se referă multe verbe de conjugarea a III-a terminate în vocala *-e* (tip: *a trece*, *a duce*, *a spune* etc.) Tocmai la aceste verbe, la modul indicativ și conjunctiv timpul prezent pers. I-II pl. și la modul imperativ, pers. II pl. se atesta în limba vorbită, în general, tendința de a deplasa accentul de pe penultima silaba pe ultima, pronunțându-se greșit: *noi trecém*, *voi trecéti*; *noi petrecém*, *voi petrecéti*; *noi conducém*, *voi conducéti*; *noi mergém*, *voi mergéti* etc. Același lucru îl constatam și la modul conjunctiv: *noi să întoarcém*, *voi sa întoarcéti*; *noi sa desfacém*, *voi sa desfacéti*; *noi să introducém*, *voi sa introducéti* etc.

Accentuarea paroxitona a unor cuvinte cu accent proparoxitonic:

Diplóma – corect: díplomă;

Aúlă – corect: áulă;

Graniță – corect: *grăniță*;

Pricină – corect: *pricină*;

Nota 1: Exista și cuvinte cu accent fluctuant (dansant) de tipul: *áripă* - *aripă*; *épacă* - *epocă*; *regízor* - *regizór*; *carácter* - *caractér* etc. Ambele forme trebuie de fapt acceptate.

Nota 2: În limbajul colocvial întâlnim și tot felul de îmbinări de cuvinte, expresii certate cu normele limbii literare, unele dintre ele fiind calchiate din limba rusa. E vorba că nu toți vorbitorii, chiar trecuți prin școli, dispun de ceea ce germanii numesc *sprachgefühl* „simțul limbii”. Câteva exemple:

1. Ion *lucrează inginer* (corect... *ca inginer*);
2. Eu *până ce* nu am nevoie de ochelari (corect... *deocamdată*);
3. Uzina *patronul căreia* (corect... *al cărei patron*);
4. *La mine* fratele este ofițer (corect... *fratele meu este ofițer*);
5. Aveți *careva* întrebări (corect... *unele*)?;
6. Eu *trăiesc* (?) la căminul nr. 9 *pe al treilea etaj* (corect... *stau în căminul nr. 9 la etajul 3*);
7. Am privit *pe* televizor (corect... *la*);
8. Vasile *l-a mulțumit pe Ion* pentru ajutor (corect... *i-a mulțumit lui Ion*);
9. Maria *îi invidiază Tamarei* (corect: Maria o invidiază pe Tamara). Când vorbim de cultivarea limbii, să nu uităm două lucruri:
 - a) *Usus est tyrannus linguae* și
 - b) *Usus est magister optimus*.

Marele compatriot al nostru, profesorul Eugen Coșeriu, nota, în repetate rânduri, că un adevărat savant lingvist nu are dreptul să stea închis în turnul său de fildeș și să scrie numai pentru alți savanți. Se cuvine, zicea Coșeriu, „să avem interes [și] pentru problemele practice, didactice ale limbii...” Și mai departe continua: „Nici un aspect practic, nici un aspect al lingvisticii aplicate nu e nedemn de interesele lingvistului”¹⁰. Lui Coșeriu îi plăcea să repete cuvintele lui Leibniz (1646-1716), fondatorul Academi-

¹⁰ *Analele Științifice ale Universității A. I. Cuza din Iași*, Serie nouă, Secțiunea III, tom. 37-38. Lingvistica, 1991-1992.

ei de Științe din Berlin: „**Scientia quo magis theoretica, magis practica**” – *Știința cu cât este mai teoretică, cu atât este mai aplicativă.*

D. Câteva propuneri:

1. A venit demult timpul ca în Parlamentul Republicii Moldova să se intervină cu o inițiativă legislativă privind revederea, **reformularea art. 13 din Constituția noastră (votată în 1994)**. În noua redacție art. 13 ar suna în felul următor: „Limba oficială (de stat) a Republicii Moldova este Limba Română”.

În sprijinul acestei propuneri s-au exprimat savanții romaniști din Sankt Petersburg, Moscova, Kiev, Franța, Germania, SUA, Italia etc.

Savanții de la Academia de Științe a Moldovei de două ori s-au pronunțat prin votare, în 1994 și în 1996 privind acceptarea glotonimului „limba română”. Cu permisiunea cititorului mă voi referi numai la spusele patriarhului filologilor din Republica Moldova, răposatul academician, profesor al tuturor profesorilor de limbă și literatură română, Nicolae Corlăteanu (14.V.1915 – 21.X.2005).

Cu cinci ani înainte de a ne părăsi (2000), academicianul N. Corlăteanu scria: „M-aș încumeta să afirm că Parlamentul nostru a abuzat de drepturile sale, când și-a asumat răspunderea de a fixa denumirea limbii literare (adică „limba moldovenească” – A.C.), care nu trebuie confundată nicidecum cu vorbirea obișnuită, de conversație în familie, pe stradă, în alte situații similare, vorbire care în știința limbii se numește *dialect*, *sub-dialect*, *grai*, *subgrai* etc. ...”.

Idea este reluată de acad. N. Corlăteanu în celebrul său *Testament*: „Las vouă moștenire”, perfectat la 27 aprilie 2005, cu șase luni înainte de a pleca la Domnul. Citez: „Cred că în condițiile actuale se impune, mai mult decât oricând în istoria Basarabiei concilierea (inclusiv a partidelor politice) în problema denumirii limbii. Istoria însăși reclamă acest obiectiv. Cei din fruntea țării sunt chemați să repare greșelile trecutului, de aceea mă adresez lor: fiți mai înțelepți, renunțați la vechile precepte, oficializați adevărul, faceți să dispară dintre noi pentru totdeauna „mărul discordiei”. Numai astfel vom dobândi demnitatea de cetățeni ai unui stat realmente liber, independent și suveran.

Țineți minte! – v-o spun în calitate de încercat drumeț pe întortocheatele căi ale basarabenilor – Limba română este numele corect și adevărat al limbii noastre...”¹¹.

Credem că sunt de prisos comentariile în cazul dat.

2. Din presă am aflat că domnilor de la Biroul de Relații Interetnice li s-a încredințat sa refacă, să pregătească o nouă variantă a Legislației Lingvistice din 1989.

Ca participant la întocmirea acestui foarte important și controversat document în 1989, știu cât de mult s-a muncit atunci de către un numeros colectiv, format din savanți-lingviști, istorici, juriști, filozofi, scriitori, ziariști, oameni de cultură etc., etc. Exista o numeroasă Comisie Interdepartamentală, subcomisii, un coordonator special – dl prof. Ion Borșevici, pe atunci rector al Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă”. O muncă titanică depusese acolo dr. habilitat, actualul academician Silviu Berejan și, în general, Institutul de Lingvistică de la AȘM, catedrele respective de la Universitatea de Stat, de la alte instituții de învățământ superior. Iată de ce aş propune ca de revizuirea și rescrierea Legislației Lingvistice (din 1989) să se ocupe, în primul rând, *specialiștii în materie* în colaborare cu unii reprezentanți de la Biroul de Relații Interetnice.

3. Deși în anii de Independență s-au înregistrat unele succese incontestabile în situația glotică, totuși limba de stat încă nu a devenit stăpână la ea acasă. În ultimii ani româna este scoasă parțial din publicitate, este ocolită în unele întreprinderi, birouri, instituții, companii, firme unde șefii nu sunt aborigeni.

Tirajele ziarelor, revistelor, cărților în limba oficială sunt mult mai mici decât cele în limba etnicilor ruși.

În bibliotecile sătești ajung foarte greu manualele, operele artistice, literatura didactică în grafia latină.

Practica din anii din urmă ne-a demonstrat cât de mult se poate face în orice domeniu al vieții, dacă se manifestă *voință politică* din partea Președinției, Parlamentului, Guvernului.

Ca reprezentant al Comunității Oamenilor de Știință mă adresez Pute-

¹¹A. Ciobanu. *Antologie filologică. Limba română – adevărata mea Patrie*, Litera: București-Chișinău, 2005, p. 983.

rii să ia în vizorul său problemele glotice, urmând să fie întreprinse măsuri concrete, pe teren, pentru lărgirea funcțiilor sociale ale limbii de stat (oficiale) și ale limbilor locale.

De asemenea, să fie îndemnați și chiar obligați etnicii minoritari, imigranții să studieze limba de stat în măsura necesităților de comunicare în câmpul muncii. Să evităm jenanta situație, întâlnită doar în fostele colonii, când minoritarii sosiți acolo și constituind un procent infim în raport cu populația băștinașă și-au impus limba, ridicând-o la rang de oficială. De pildă, engleza e limbă oficială în Sierra Leone, unde băștinașii constituie 98 la sută; în Zambia, Trinidad-Tobago – populația locală e de 97 la sută; în Zimbabwe – 96 la sută etc., etc.

Și limba franceză domină piața glotică în Niger, Mali, Congo, Benin ș.a.

4. Se vehiculează ideea de a legifera limba rusă ca a doua limbă oficială supranumită și „de comunicare interetnică”.

Avem de observat că în țările civilizate și cu vechi tradiții de politică lingvistică, etnicii minoritari, diaspora, imigranții comunică la scară oficială numai în limba statului în care locuiesc.

Dacă *per absurdum* în Republica Moldova rusa va primi statutul de a doua limbă oficială, situația aceasta ar genera două lucruri:

a) nici etnicii noștri minoritari, nici imigranții nu vor mai dori să învețe „prima” limbă oficială și

b) rusa va prelua (ca și în perioada totalitaristă) toate (sau aproape toate) funcțiile social-comunicative în Republica Moldova, încetinindu-și marșul triumfal prin a strâmtora, a marginaliza și apoi a elimina totalmente limba română din uzul oficial (și nu numai!).

Se cere opusă o rezistență dură Kremlinului și Dumei de Stat a Federației Ruse care insistă ca Țările din C.S.I. să accepte ideea privind a doua limbă de stat – rusa.

5. Propun să se creeze **sub auspiciile Guvernului o Comisie Lingvistică** având denumirea „Protejarea limbii oficiale”. În componența ei să intre specialiști de la Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei (inclusiv grupul de terminologi), de la universități (lingviști, istorici,

filozofi, politologi, juriști etc.), de la Uniunea Scriitorilor, de la Casa Limbii Române, de la Societatea Limba Noastră cea Română etc.

Misiunea Comisiei: a inspecta pe teren nivelul de cunoaștere și utilizare a limbii oficiale în activitatea profesională a angajaților și funcționarilor de stat de toate gradele; a acorda ajutor științific, metodic, didactic privind însușirea limbii de stat. Rezultatele controlului pe teren vor fi discutate ulterior la unele ședințe ale Comisiei „Protejarea limbii oficiale” și ale Guvernului.

E. Încheiere

Limba este cel mai principal instrument de lucru și de existență al fiecărui om, „*măsurariul civilizațiunii unui popor*” (M. Eminescu), „*mijlocul universal al circulației ideilor și impresiilor*” (B. P. Hasdeu), „*mișcător al învățaturii și al înaintării*” (Al. Mateevici).

Trebuie să sperăm că Academia noastră, reformată și devenită Forul principal al științei din Republica Moldova, va reuși să solidifice forțele elitei savante, care va reconfirma unitatea glotică și etnică atât a populației majoritare, cât și a etniilor minoritare de pe teritoriul național al Moldovei. Numai în condițiile când se rezolvă echitabil problemele de limbă maternă, de istorie, cetățeanul de rând începe, cu adevărat, să-și iubească Patria, căci după opinia lui Barbu Delavrancea (1858-1918), „Patria nu este pământul pe care trăim din întâmplare, ci acel *plămădit* cu sângele și întărit cu oasele înaintașilor noștri” (subl. n. – A.C.).

27 august 2006, Chișinău, AȘM